

OLEKSANDRA JANKOWYCZ
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny
im. Wołodymyra Gnatiuka, Tarnopol

Janusz Korczak a teoria i praktyka w działalności wychowawcy

Ukraiński pedagog K. Uszyński, rozwijając myśl J. F. Herbarta o związku między teorią a praktyką, określił analogie między sztuką wychowania a sztuką medycyny. O trafności takiego porównania świadczy działalność teoretyczna i praktyczna polskiego uczonego, lekarza, wychowawcy – Janusza Korczaka. Swoją postawą stanowił on wzór umiejętnego zastosowania teorii w praktyce – zarówno w medycynie, jak i w pedagogice potrafił z własnego doświadczenia – jako lekarz i jako pedagog – wyciągać założenia teoretyczne, dzięki czemu znacznie wzbogacił pedagogikę własnymi ideami na temat związku między teorią a praktyką.

Po raz pierwszy konieczność takiego połączenia w działalności pedagoga została uzasadniona przez niemieckiego uczonego J. F. Herbarta. Jego zdaniem to nie znajomość zasad teoretycznych o wychowaniu i nauczaniu ani nie intuicja, którą nauczyciel kieruje się w pracy, oraz nawet nie naturalny talent do nauczania może zapewnić nauczycielowi sukces pedagogiczny, lecz tak zwany takt. W *Pierwszych wykładach z pedagogiki* uczonego wyraził to zdaniem:

Pośrednim elementem między teorią a praktyką jest takt¹.

Jeśli wychowawca nie posiada owego taktu, to jego osoba nigdy nie będzie mieć znaczenia. Według J. F. Herbarta dzięki skoncentrowaniu uwagi na teorii pedagogicznej, działaniu zgodnie z zasadami wychowania, opanowaniu taktu, początkujący nauczyciel może osiągnąć więcej niż jego bardziej doświadczony kolega, który bagatelizuje znaczenie wiedzy naukowej:

¹ Й. Ф. Гербарт, *Первые лекции по педагогике*, Просвещение, Москва, s. 331–332.

[...] może się zdarzyć, że siwy nauczyciel szkolny do końca swoich dni, nawet całe pokolenie nauczycieli lub kilka kolejnych pokoleń nauczycieli, nawet w części nie czuje tego, co już od pierwszej lekcji otwiera się przed młodym początkującym wychowawcą dzięki udanemu szkicowi, dzięki pomyślnie przeprowadzonemu eksperymentowi².

Kontynuatorem idei związku wzajemnego teorii i praktyki był ukraiński pedagog K. Uszyński. Jego zdaniem konieczność takiego połączenia przestaje budzić wątpliwości. Uczony podkreślał:

Spór między teorią a praktyką – to spór bardzo stary, który nareszcie cichnie teraz, uświadomiwszy sobie swoją bezpodstawność. ... Pusta, niczym nieuzasadniona teoria okazuje się tak samo do niczego przydatna, jak fakt lub doświadczenie, z którego nie można wyciągnąć żadnego wniosku, którego nie wyprzedza i za którym nie idzie idea; teoria nie może odstąpić od rzeczywistości, fakt nie może odstąpić od myśli³.

Konieczność połączenia wiedzy teoretycznej i wiadomości praktycznych jest najbardziej wyraźna w działalności nauczyciela i lekarza. Obaj nie zostaną dobrymi specjalistami wyłącznie dzięki nauce. Potrzebna jest im jeszcze naturalna spostrzegawczość i wieloletnie doświadczenie. K. Uszyński twierdził:

Zarówno medycyna jak i pedagogika, oprócz obeznania w naukach z dziedziny filozofii i przyrodznawstwa, wymagają ponadto umiejętnego zastosowania wiedzy w konkretnym przypadku⁴.

Jednocześnie praktyka medyczna oparta na rutynie wyrządza taką samą szkodę, jak praktyka wychowawcza postawiona w takiej samej sytuacji.

Przed rozpoczęciem leczenia należy przede wszystkim postawić precyzyjną diagnozę. Aby wychowywać, należy również głęboko przeniknąć w świat wewnętrzny jednostki. Jednak w czasach K. Uszyńskiego diagnostyka stanu ludzkiego organizmu była o wiele lepiej rozwinięta niż pedagogiczny pomiar cech jednostki. W jego czasach nie istniał nawet taki termin, jak „diagnostyka pedagogiczna“. Został on wprowadzony dopiero w roku 1968 przez niemieckiego uczonego K. Ingenkampa. K. Uszyński był pierwszym, który zauważył wzajemny wpływ procesów fizycznych i duchowych zachodzących w człowieku, wzajemny związek między różnymi rodzajami pomiarów. Był on głęboko przekonany, że medycyna pomaga zrozumieć psychologię ludzkiej duszy, a więc może postawić precyzyjną diagnozę psychologiczno-pedagogiczną. Polski pedagog Janusz Korczak udowodnił słuszność tego twierdzenia, uzupełniając go o własny dorobek. Według J. Korczaka pierwszy etap pracy wychowawczej polega na trzeźwej oce-

² Tamże, s. 327.

³ К. Ушинський, *Про користь педагогічної літератури*, Вибрані педагогічні твори, у двох томах, т. 1, Радянська школа, Київ, 1983, s. 10.

⁴ Tamże, s. 14.

nie faktów i przebaczeniu dziecku⁵. Oczywiście przez ocenę polski pedagog miał na myśli diagnostykę pedagogiczną. Systematycznie robił notatki w dziennikach, co pomagało mu w ustaleniu prawdy.

Korczak rozwinął składnik emocjonalny w systemie teoretycznej i praktycznej działalności pedagoga. Jego zdaniem teoria wzbogaca intelekt, a praktyka ubarwia uczucia, trenuje wolę⁶. Jeśli wola jest obojętna, to wychowawca stara się uprościć pracę, wykonać ją mechanicznie, rutynowo, nie biorąc w niej emocjonalnego udziału. Pedagog powinien stale być w stanie poszukiwań – rozpoczynać od gotowych założeń teoretycznych, lecz na nich nie poprzestawać.

Dla J. Korczaka związek teorii i praktyki to wolny i stały związek nauki z poezją, wyobraźni twórczej z rzeczywistym światem. Nowe założenia budował on na podstawie refleksji i własnych przeżyć, z radości i bólu. Podchodząc bardzo poważnie do dorobku teoretycznego ludzkości w dziedzinie edukacji, uczonej jednocześnie odbierał go krytycznie, filtrując przez swoje „Ja“, nawołując również i innych do niepolegania na gotowych rozwiązaniach. Swoją pozycję motywował tym, że księgi, zawierając gotowe wzory, często przytępiają wzrok, rozleniwiają myśli⁷. J. Korczak zalecał nie iść bezmyślnie za cudzymi wskazówkami, regułami, teoriami, ale tworzyć własną prawdę, pokonując niepowodzenia i wzbogacając się duchowo. Uczony pisał:

[...] poznawać – a zatem cierpieć. Wiele poznał – wiele się nacierpiał. Każde niepowodzenie to nowy w swoim rodzaju bodziec do pracy myśli⁸.

Korczak był przekonany, że droga pedagoga do prawdy teoretycznej wiedzie przez wytężoną uduchowioną pracę. Nowo poznane idee mogą okazać się już dawno odkryte, tyle tylko, że tym razem są one pojęte przez uczucia.

Na uwagę zasługuje również miłość polskiego pedagoga do dzieci, które uważał za małe i bezbronne. Zadanie pedagoga upatrywał w pomocy dzieciom, ulżeniu ich cierpieniu. Na podstawie doświadczenia Korczaka można wyciągnąć wniosek, że wychowawca powinien jednocześnie czuć się uzdrowicielem. Lekarzowi z zawodu, szkoła kliniki pomogła myśleć, łagodzić ból dziecka, rozwijać jego siły fizyczne i duchowe, pobudzać możliwości samorozwoju zapewnione przez samą naturę. Należy wyciągnąć wniosek, że praktyka medyczna sprzyja stworzeniu teorii rozwoju dziecka.

Tak więc, kontynuując nauki klasyków pedagogiki J. Herbarta i K. Uszyńskiego, traktujące o doskonałości pracy pedagogicznej zespolonej w nauczaniu

⁵ Корчак, *Теория и практика*, Избранные педагогические произведения, Педагогика, Москва, 1979, s. 406.

⁶ Tamże, s. 405.

⁷ Tamże, s. 38.

⁸ Tamże, s. 406.

znajomością twierdzeń teoretycznych i nabytego doświadczenia, umiejętnością stosowania prawdy naukowej w praktyce, J. Korczak udowodnił, że nauczyciel, aby odnieść sukces w swej działalności, powinien być nie tylko teoretykiem i praktykiem w dziedzinie wychowania, lecz również uzdrowicielem, przeżywać wspólnie z dziećmi, pomagać im w rozwijaniu sił fizycznych i duchowych. Powinien stać się twórcą własnej teorii, „filtrując“ przez siebie odkrycia ludzkości, pojmując je uczuciami, uzupełniając własnym intelektem. Działalność zawodowa J. Korczaka jest doskonałym przykładem wcielenia w życie propagowanych wartości wychowawczych oraz miłości do dzieci.

Poglądy pedagogiczne J. Korczaka o związku teorii i praktyki potrzebują wdrażania we współczesnej przestrzeni edukacyjnej. W szczególności najbardziej warte realizacji są idee humanizacji stosunków między wychowawcą a uczniem, poszukiwania podejścia do dziecka w oparciu o łączną wiedzę z dziedziny psychologii, pedagogiki i medycyny. Sporo odchyień w moralnym i duchowym rozwoju dzieci można wyjaśnić na podstawie jawnych lub utajonych chorób, które nauczyciel powinien rozpoznawać wspólnie z pracownikiem służby zdrowia. I odwrotnie, odchylenia w rozwoju fizycznym wynikają z bezwzględного zachowania zarówno dorosłych, jak i rówieśników lub obojętności w owych relacjach.

Problemy medyczne, biologiczne, psychologiczne, pedagogiczne w ich wzajemnym związku wywołują odchylenia w kształtowaniu „koncepcji Ja“ dziecka.

W „koncepcji Ja“ – wyobrażeniu o samym sobie – uwzględniamy pięć części składowych:

- Ja – wiem (potrzeba poznania);
- Ja – mogę (potrzeba samoutwierdzenia);
- Ja – znaczny (potrzeba uznania);
- Ja – chroniony (potrzeba ochrony);
- Ja – podobam się (potrzeba samoekspresji).

Jeżeli chociażby jedna z tych składowych jest niedostatecznie rozwinięta, w osobowości powstaje wewnętrzna dysharmonia. Na przykład jeżeli ktoś posiada części składowe „koncepcji Ja” ze znakiem „minus”, wtedy wykształca się w nim kompleks niepełnowartościowości. Może on wtedy powiedzieć o sobie:

- Ja – nie znam ani siebie, ani otaczającego świata;
- Ja – nie jestem zdolny do samorealizacji;
- Ja – nie jestem nikomu potrzebny i nie mam żadnej wagi w zespole;
- Ja – nie jestem chroniony przez przyjaciół, przez nauczycieli, przez rodziców;

Ja – nie podobam się kolegom z klasy, ani nauczycielom, ani nawet sobie.

Oczywiście wszystkie składowe „koncepcji Ja” ze znakiem „minus” występują bardzo rzadko. Inna skrajność – to wszystkie składowe „koncepcji Ja” ze

znakiem „plus”, występujące w sferze asocjalnej. Taki uczeń może powiedzieć o sobie:

Ja – znam ciemną stronę życia;

Ja – jestem zdolny do bezczelności;

Ja – jestem potrzebny kolegom, gdyż beze mnie nie powstanie żaden zamiar przestępstwa;

Ja – jestem chroniony przez autorytety kryminalne;

Ja – podobam się swoim kolegom ze skłonnością do dewiacyjnego zachowania.

Jednym ze sposobów harmonizacji części składowych koncepcji Ja jest przejaw takiej miłości do dziecka, którą żył J. Korczak – miłości, u której podstawy znajduje się znajomość natury dziecka i nabyte doświadczenie.

BIBLIOGRAFIA

Герbart Й. Ф. *Первые лекции по педагогике, Хрестоматия по истории зарубежной педагогике*, Просвещение, Москва, 1981.

Корчак Я. *Как любить ребенка, Избранные педагогические произведения*, Педагогика, Москва 1979.

Корчак Я. *Теория и практика, Избранные педагогические произведения*, Педагогика, Москва 1979.

Сисоева С., Соколова І. *Нариси з історії розвитку педагогічної думки*, Київ, 2003.

Ушинський К. *Про користь педагогічної літератури, Вибрані педагогічні твори*, у двох томах, т. 1, 1983.

SUMMARY

Janusz Korczak about the correlation between theory and practice in pedagogical occupation

The article deals with the arguments of the correlation between theory and practice in J. Herbart's and K. Ushynsky's works. It has been showed the development of pedagogical classics' ideas concerning the correlation between knowledge and experience by Janusz Korczak. The attention has been stressed on the necessity of critical attitude towards the developed pedagogical concepts. It has been proved the suitability of creation of own theory of education by a pedagogue and combination of pedagogical, psychological and medical knowledge for successful professional occupation. There have been determined the possibilities of using Janusz Korczak ideas in the modern educational space.

